

Det är lättare att säga att man inte vill än att visa att man inte kan!

En undersökning om läs-och skrivsvårigheter inom ämnet svenska

It's easier to say that you don't want than to show that you are not able to do it!

A study on reading and writing disabilities in the subject Swedish

Christin Carlsson

Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap

Svenska

15 hp

Rakel Johnsson

Anna Forssberg

2015.11.20

Sammandrag

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur lärare och skolledning tänker om specialpedagogik.

Skolan ska tillgodose varje elevs behov och skapa förutsättningar så att alla når målpuppfyllelse. Skolverket har sitt tydliga uppdrag med att alla barn, ungdomar och vuxna ska få en bra utbildning. Skolverket arbetar även med trygghet för alla elever och att rätt stöd och hjälp ska finnas för att eleverna ska nå målen. De ger stöd till personal och chefer på skolor och i kommuner (Skolverket, *Vad är Skolverket?*). Skolverket anger därmed ramarna som ska följas i undervisningen i varje skola med sin verksamhet och till all pedagogisk personal. Det är ett viktigt steg att beröra detta perspektiv utifrån den grundläggande bas som Skolverket ger för skolans utbildning av elever. Skolinspektionen klargör i en sammanställning av forskningsresultat att resultaten för svenska elever sjunker i internationella kunskapsmätningar (Skolinspektionen, *Framgång i undervisningen*, s. 2).

Tidigare forskning visar att elevers problem med att läsning och skrivning brukar beskrivas med två olika begrepp. De fungerar synonymt med varandra även om de skiljer sig lite åt. Det ena begreppet är *läs- och skrivsvårigheter* och används för de elever som inte har de färdigheter som förväntas med hänsyn tagen till den ålder och den årskurs hen går i. Det andra begreppet är *dyslexi* och det används inom specifika läs-och skrivsvårigheter och det definieras oftast något snävare i det stora hela jämfört med det första begreppet (Asmervik, Ogden, Rygvold, 2001, s. 15). Karin Taube hävdar i sin bok *Läsinlärning och självförtroende* ett välkänt faktum, att det finns en stor grupp elever med läs- och skrivsvårigheter som inte är relaterade till begåvningsbrister. För de flesta elever handlar det med största sannolikhet inte heller om specifika läs - och skrivsvårigheter som kan höra till någon form av svaghet eller ”defekt”. Taube menar däremot att dessa elever redan i tidigt stadium har hamnat i ”onda cirklar” (Karin Taube, 2007, s. 64).

Metoden som har använts för denna undersökning har varit intervjuer via mail. Arbetet med intervjuerna har genomförts med sex stycken pedagoger på en skola i Södermanland. Denna samling informanter blir varken till antalet eller med geografiskt läge representativa för hela landet Sverige. Samtliga har svarat relativt olika på frågorna och troligtvis beror detta på att de har olika befattningar inom skolans område. Resultatet kan sammanfattas med att en ämneslärare har mindre insikt i vad andra lärare tycker om metodval för att bearbeta elevers läs- och skrivsvårigheter. Specialpedagogen har goda exempel på vilka metoder som är

lämpliga att användas för elever med läs- och skrivsvårigheter och precis som för ämnesläraren är kollegornas val av lämpliga metoder för att bearbeta läs- och skrivsvårigheter okända. Sammanfattningsvis kan man dra slutsatsen att ju närmare specialpedagogiken personalen jobbar desto tydligare exempel framkommer i intervjuerna. Ämneslärarna har sina uppfattningar och de skiljer sig något från specialpedagogens och speciallärarens.

Hur skolledningen tänker och hur de ser på sin uppföljning av sitt arbete är en fråga som egentligen bara biträdande rektor aktivt svarade på. Då det nämns att uppföljning ingår i det systematiska kvalitetsarbetet som skolan genom skolprojektet har fått mer struktur på och som de ska använda sig av återkommande varje år. Där kommer uppföljningen automatiskt och risken för att de missar något bör rimligtvis minska.

Nyckelord: Specialpedagogik, dyslexi, inkludering, pedagogisk kartläggning.

Abstract

The purpose of this essay is to examine how teachers and administrators think about special education. The school must meet each student's needs and create conditions so that everyone reaches fulfillment. The Agency has its clear mission to ensure that all children, adolescents and adults should get a good education. The Agency also works with security for all pupils and that appropriate support and assistance shall be provided for the students to achieve the goals. They provide support to staff and managers at schools and in municipalities (Ministry of Education). The Agency thus set the framework to be followed in the teaching of each school with its activities and to all educational staff. It is an important step to touch this perspective based on the fundamental basis that the National Agency provides the school education of pupils. Schools Inspectorate makes clear in a compilation of research that results for the Swedish pupils are declining in international knowledge measurements (Schools Inspectorate, Success in teaching, 2).

Previous research shows that students difficulties in reading and writing is usually described with two different concepts. They work synonymously with each other, although they differ slightly. One concept is illiterate and used for those students who do not have the skills that are expected with regard to the age and the grade hen goes in. The second concept is dyslexic and is used in specific reading disability, and defined usually slightly narrower on the whole, compared to the first term (Asmervik, Ogden, Rygvold 2001, s. 15). Karin Taube, states in her book *Reading skills and self-confidence* a well-known fact, that there is a large group of students with reading and writing disability that is not related to intelligence shortcomings. For most students, it is most certainly not about specific reading - and writing disabilities that can be related to some form of weakness or "defect". Taube believes however that these students already in the early stages have ended up in the "vicious circle". (Karin Taube, 2007, s. 64)

The method used for this study were interviews via email. The work with the interviews have been done with six teachers at a school in Södermanland. This collection informants are either in number or geographical location representative of the entire country of Sweden. All have responded relatively different to those questions and probably it is because they have different positions within the school area. The result can be summarized that the subject teachers have less insight into what other teachers think about the choice of method to process students'

reading and writing. Special Educator has good examples of practices which are suitable to be used for students with reading and writing, and just as for the subject teacher's colleagues' selection of appropriate methods to process the reading and writing unknown. In summary, one can conclude that the closer the special education staff works the more evident example of special education emerges in the interviews. Subject teachers have their views and they are slightly different from special education and special teacher.

How the school management thinks and how they view their monitoring of their work is a question that really only assistant principal actively responded to. As it is mentioned that monitoring is part of the systematic quality work as the school through the school project received more structured and will use repeated every year. Which will follow automatically, and the risk that they fail to follow up hopefully decrease.

Keywords: Special education, dyslexia, inclusion, educational mapping.

Innehållsförteckning

Abstract

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	7
1.1 Syfte och frågeställningar	
8	
2.BAKGRUND	9
2.1 Definition av läs- och skrivsvårigheter och dyslexi	10
2.3 Att förbereda träna förebygga och kompensera	12
2.4 Tidiga insatser till elever redan i lägre årskurs	
14	
3. METOD	16
3.1Metodval	16
3.2 Urval, avgränsningar och representativitet	17
3.3Genomförande	17
3.4 Etiska hänsyn	17
4.RESULTAT	
18	
4.1Intervjuer	18
4.1.1 Vilka strategier och arbetsmetoder tycker du och dina kollegor är lämpliga?	
4.1.2 Hur motiverar ni era val av strategier och arbetsmetoder?	
4.1.3 Hur tänker skolledningen angående sitt specialpedagogiska arbete och hur ser de på sitt arbete med uppföljningen?	
4.1.4 Vad anser du om behovet av tidigare insatser i lägre årskurser?	
5.Diskussion	22
6.Slutsatser	25
Källförteckning	27

Bilaga. Intervjufrågor

1. Inledning

Skolan ska tillgodose varje elevs behov och skapa förutsättningar att alla når måluppfyllelse. Utbildningen ska vara utformad efter elevens förmåga att tillgodogöra sig den, med hänsyn tagen till språkliga handikapp som till exempel läs- och skrivsvårigheter. Enligt Skolverkets kursplan för det svenska språket framgår det att språk är människans främsta redskap för att kommunicera, tänka och lära. Vi människor utvecklar vår identitet, vi uttrycker våra känslor och tankar och vi kan förstå hur andra tänker och känner. Det är av stor betydelse att eleverna får ett rikt och varierat språk då det skapar förutsättningar för att leva i ett samhälle där generationer, kulturer och livsåskådningar möts (Skolverket, kursplan svenska). Det är dock alltför många elever som inte klarar måluppfyllelse idag och de står utan godkända betyg i årskurs 9 och har då inte gymnasiebehörighet. Det var så många som drygt 13 procent och det är en mycket dyster siffra, säger Skolverkets chef Anna Ekström till SVT (Ekström, 2014). Det som betyder mest för barnens betyg handlar om föräldrars utbildningsnivå och vilka förutsättningar de har att hjälpa sina barn. Bland de barn som har föräldrar med låg utbildning får 42 procent inte godkända betyg. Bland de barn som har föräldrar med hög utbildning är det endast 5 procent som inte får godkända betyg. Dessa resultat har framkommit vid en undersökning som SVT har genomfört. Detta ges dock inte möjlighet att utreda inom ramen för föreliggande uppsats.

Skolan skulle bli mycket bättre lovade den borgliga Alliansen när de vann valet 2006. Tidigare blev ca 10 procent av barnen ej godkända och sedan dess har antalet underkända elever ökat. Det visar samma undersökning precis som att resultaten heller inte har vänt med Alliansens skolpolitik (8sidor). Den internationella undersökningen PISA från 2009 visar att svenska elevers kunskaper i läsförståelse har försämrats under det senaste decenniet, PISA mäter kunskaper hos femtonåringar i OECD-länderna. Det drabbar som allra mest redan svaga läsare och var femte elev når inte upp till en ”grundläggande nivå” i läsning. Då åsyftas den nivån som Skolverket definierar som basnivå för att eleverna ska kunna tillgodogöra sig andra kunskaper.

Vilka orsaker tror svenska forskare att den allt sämre läsförståelsen kan ha? Ja, utöver förändrade levnadsvanor och användningsmönster när det gäller medier och litteratur, tror man att 1990-talets nerdragningar inom skolan kan ha bidragit. Lärartätheten minskade och trots att till exempel PISA visat på en sluttande trend under hela 2000-talet har det inte tagits några krafttag för att förbättra elevernas läsförståelse. (Skolverket - Varför blir svenska elever allt sämre på läsförståelse? Forskning för skolan.)

Tidiga insatser när barnen fortfarande går i lågstadiet har visat sig vara framgångsrikt i vårt grannland Finland. Marjatta Takala är sedan tidigare speciallärare och har sin ordinarie anställning som professor vid Helsingfors universitet. Takala är även gästprofessor vid Umeå universitet och enligt henne har den stora satsningen på läsförmåga hos små barn funnits sedan 80-talet. Vidare framgår även att satsningen på barnens läsförmåga är en orsak till de goda kunskapsresultat som råder i finsk skola och enligt Takala görs satsningarna främst i årskurs ett och två. Många av barnen läser innan jul i första klass och så gott som alla läser relativt bra när de ska börja andra klass (Marjatta, Takala. Skolverket - I Finland ges mycket stöd tidigt, ”genast” och till många).

Enligt Brodin & Lindstrand är det viktigt att lägga fokus på barn och ungdomar med funktionsnedsättningar eller andra svårigheter och att arbeta efter styrdokument såsom läroplaner och lagar. Att få betyg i tidigare årskurs skulle kunna vara en förutsättning för att fånga upp de barn som behöver mer av insats och stöd. Synen på vilka områden man behöver fokusera på hos individen har svängt fram och tillbaka. Det har berott på att olika tidsperioder speglar olika vetenskapliga paradigmer som under vissa perioder kan upplevas nästintill helt dominerande. (Brodin och Lindstrand, 2010, s 15). De valda synsätten ligger till grund för behandlingar, terapier och pedagogiska handlingsplaner som skapas. Dessa blir mest efterfrågade av föräldrar och lärare och verkar just då således vara de mest korrekta. En svag individ har svårt att påverka det rådande synsättets behandling och får svårare att ifrågasätta det som definieras om dennes problem och behov. Oftast har läraren störst makt vad gäller de pedagogiska insatserna för barnet/eleven och föräldrarna har störst kännedom om barnet som individ. Därför är samarbetet så avgörande för att kunna ge det bästa stödet utifrån rådande tankesätt (Brodin och Lindstrand, 2010, s 16).

1.1 Syfte och frågeställningar

I skolan görs idag många pedagogiska kartläggningar av elever och utredning efter utredning skrivs. Många elever med läs- och skrivsvårigheter (för definition se kap. 2.1) blir emellertid ändå inte hjälpta av processen. Eleven som har svårt med att nå måluppfyllelse och förståelse får genomgå en utredning där man fastslår vilka svårigheter som föreligger och hur man ska jobba vidare för att eleven ska komma framåt i sin kunskapsutveckling. Det görs pedagogiska kartläggningar där specialpedagoger tittar närmare på utredningens resultat och gör bedömningar om vilka stödåtgärder som ska sättas in. Trots detta grundläggande arbete blir inte

alla elever hjälpta och de når inte med all säkerhet den måluppfyllelse som utredning och kartläggning har syfte att ge. Syftet med den här uppsatsen är att undersöka vad som händer i klassrummet när elevens utredning är klar? Det blir således intressant att i denna uppsats undersöka hur pedagogisk personal och ledningen tänker i de här frågorna. Frågeställningar som ska besvara mitt syfte är följande:

- * Vilka strategier och arbetsmetoder tycker du och dina kollegor är lämpliga?
- * Hur motiverar ni era val av strategier och arbetsmetoder?
- * Hur tänker skolledningen angående sitt specialpedagogiska arbete och hur ser de på sitt arbete med uppföljningen?
- * Vad anser du om behovet av tidigare insatser i lägre årskurser?

2. Bakgrund

I denna uppsats kommer forskning att presenteras med Asmervik, Ogden, Rygvold samt Birgit Druid Glentow. De olika forskarna försöker att definiera vad läs- och skrivsvårigheter är samt hur det skiljer sig från begreppet dyslexi. Utöver denna forskning kommer även Karin Taube att presenteras med sin bok *Läsinläring och självförtroende* som tar upp definitioner om läs- och skrivsvårigheter. Karin Taube är professor i pedagogik vid Institutionen för utbildningsvetenskap, Mittuniversitetet. Originalutgåvan av *Läsinläring och självförtroende* kom ut första gången 1987 och sedan även under åren 1995, 2000, 2007 i reviderade versioner. (Karin Taube. 2007, omslag).

Skolinspektionen klargör i en sammanställning av forskningsresultat att skolresultaten för svenska elever sjunker i internationella kunskapsmätningar (Skolinspektionen, Framgång i undervisningen, s. 2). Granskning av skolan vilar på vetenskaplig grund och i denna skrift nämns en aktuell rapport i vilken OECD gör en distinktion mellan svårigheter för en enskild elev och skolans svårigheter. Det läggs ner stora resurser på att utreda och försöka komma tillrätta med problem som enskilda elever har. Det finns olika teorier om hur varje elev ska nå måluppfyllelse och en relevant teori är den Skolinspektionen har tagit fram med utgångspunkt i aktuell forskning för att skapa framgång i undervisningen. ”Utbildningen i svensk skola ska enligt skollagen vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet” (Johansson, Skolinspektionen, 2010, s. 3). Det finns en stor efterfrågan på råd och vägledning kring hur undervisningen ska gå till vilket visar sig när Skolinspektionen gör inspektioner i skolorna. Skolinspektionens verksamhet har fokus på att alla barn och elever har lika rätt till god utbildning och kunskapsutveckling i en trygg miljö. Föreläsningen refererar och hänvisar

Johansson, (Skolinspektionen, 2010, s. 7), till den hittills mest omfattande analysen som har genomförts av Hattie (2009) som har gjort ett antal större studier inom området. Med stöd i Hattie framhåller Johansson betydelsen av hur läraren agerar och vilken typ av undervisningssituationer som läraren skapar. En viktig faktor som lyfts fram i detta sammanhang är goda relationer mellan lärare och elever och att läraren har höga förväntningar på samtliga elever. Faktorer som lärarens förmåga att fokusera på vad som är väsentligt i utbildningen och regelbunden återkoppling till eleverna är viktiga (Skolverket 2010, s. 7). Det finns många viktiga och betydelsefulla delar i situationen och sammanfattningsvis framgår av Skolinspektionens rapport att skolresultaten sjunker för svenska elever. Det görs stora satsningar på att komma tillrätta med problemen för varje enskild elev. Råd och vägledning efterfrågas i skolorna när Skolinspektionen utför sina inspektioner. Skolinspektionen och Johansson hänvisar till Hattie (2009) som framhåller att relationen mellan lärare och elev är av stor betydelse och att läraren har höga förväntningar på sin elev. Skolverket belyser att fokus på väsentligheter i utbildningen och regelbunden återkoppling är viktiga.

2.1 Definition av läs- och skrivsvårigheter och dyslexi

Läs- och skrivsvårigheter eller dyslexi utgör ett stort problem för många och det innebär inte enbart problem med att läsa, skriva och tala. Svårigheterna kan också komma att påverka elevernas sociala och emotionella anpassning. I vissa fall leder det till att elever kämpar tappert med att dölja problemen genom att bli osynliga eller utagerande (Asmervik, Ogden, Rygvold, 2001, s 14). Undersökningar som gjorts i olika sammanhang och i olika länder är relativt överensstämmande om att de som har dyslexi utgör ungefär fyra till fem procent. (se Asmervik med källhänvisning till Hynd & Hiemenz, 1997).

Ann Ahlberg är en av flera författare till boken *Specialpedagogisk forskning - En mångfacetterad utmaning* som innehåller ett antal studier som visar hur viktig skolledningens attityd och kunskap är för att gynna elevers delaktighet i sitt lärande och i andra viktiga aktiviteter i skolsammanhang (Ahlberg, 2009, s. 88). Detta ses som en av de mest framträdande faktorerna för att gynna eleven i sin skolgång. Studien visar även att skolledningens attityd till det specifika funktionshindret verkar ha stor betydelse för den övriga personalens sätt att förhålla sig. Skolledningen bör ha en god kännedom om de svårigheter och funktionshinder som eleverna har och de pedagogiska konsekvenser de medför (Ahlberg, 2009, s. 88).

Svårigheter med skriftspråket och själva definitionen visar sig endera när det gäller både

skrivning och läsning eller på endast ett av de två redan nämnda områden. *Skrivsvårigheter* innebär problem med både stavning och formulering av texter och det är oftast stavningsproblemen som ägnas störst uppmärksamhet eftersom felstavningar är störande för läsaren. Läsningen kan utvecklas till en godtagbar nivå medan stavningsproblemen kan kvarstå. Elevers problem med att läsa och skriva brukar beskrivas med två olika beteckningar som fungerar synonymt med varandra även om de skiljer sig lite åt. Det ena beteckningen eller begreppet är *läs- och skrivsvårigheter* och används för de elever som inte har de färdigheter som förväntas med hänsyn tagen till den ålder och den årskurs hen går i. Dessa elever har ofta svårigheter inom andra ämnen också. Det andra begreppet är *dyslexi* och används inom *specifika läs-och skrivsvårigheter* och det definieras oftast något snävare i det stora hela jämfört med det första begreppet (Asmervik, Ogden, Rygvold, 2001, s. 15). Det ska finnas en överensstämmelse om brister mellan de förväntade och reella färdigheter som rör skriftspråket. Det aktuella problemet är med andra ordval oväntat och det drabbar skriftspråket primärt (Asmervik, Ogden, Rygvold, 2001, s. 15). Den individ som har normal intelligens och normalt fungerande sinnen och motorik har ändå en allvarlig skriftspråklig funktionsnedsättning och detta är den klassiska definitionen av *dyslexi*. Ett annat kriterie är att de ska inte visa primära emotionella störningar och de ska ha haft förutsättningar med normala möjligheter att lära sig läsa och skriva. Det är en kritiserad definition som visar vad *dyslexi* inte är och som författarna hänvisar till annan källa, Chritchley, 1970. Det finns en nyare definition som säger att *dyslexi* är en specifik och språkligt baserad svårighet som kan visa sig i både svårigheter att lära sig skriva och stava men även svårigheter med att läsa. Det finns ett typiskt drag och det är en speciellt svårighet med att avkoda enstaka ord och det härrör till bristande *fonologiska färdigheter*. Idag, det vill säga runt det senaste sekelskiftet, är man allmänt överens om att problemen med avkodning har sina orsaker i *fonologiska svårigheter* och att det är ett centralt problem för elever med *dyslexi* (Asmervik, Ogden, Rygvold, 2001, s. 16).

Enligt forskningen blir följder av läs- och skrivsvårigheter en mycket negativ upplevelse för eleverna. De måste få känna att de klarar av och att de förstår (Birgit Druid Glentow. 2006, s.14). Upplevelsen - jag kan själv och att jag förstår är viktig för självförtroende, självkänsla och modet var och en behöver för att orka prestera och kämpa vidare. Det kan innebära att elever inte förstår det svenska språket i texter, att inte kunna göra skrivuppgifter på ett bra och tillfredsställande sätt. Att tvingas acceptera att man inte klarar av uppgifterna är en tillvaro som, enligt Glentow, ingen orkar med. Eftersom elever som har en negativ självkänsla riskerar att få problem i skolan är det av yttersta vikt att höja deras självkänsla. Att vara vuxen och ha starkt begränsade upplevelser från skönlitteratur, tidningsartiklar, textade filmer och kunskaper

kring detta är socialt och emotionellt påfrestande. Det kan senare också påverka studier, val av yrke och livsföring i stort (Birgit Druid Glentow. 2006, s. 14-15).

Det finns en uppfattning sedan långt tillbaka att barn med inlärningsproblem i skolan beror på bristande kognitiv förmåga, enligt Karin Taube, 2007, (s. 39). Med den nyare syn på lärande som Taube presenterar blir det svårare att endast hänvisa inlärningssvårigheter till brister vad gäller den kognitiva förmågan. Det har visat sig att många elever och barn med inlärningssvårigheter använder sig av fel inlärningsstrategier som är ineffektiva. Ett flertal barn med inlärningsproblem kan kallas för passiva eller inaktiva elever. Det saknas målinriktad motivation såväl som det saknas förmåga att göra en realistisk uppskattning av sina kognitivt svaga och starka sidor. Dessa elever är inte heller öppna för de krav som ställs på dem för att inlärnin ska bli deras mål. (Taube, 2007, s. 39).

En definition av läsning skulle enligt Taube, (s. 58) kunna vara förmågan ”att få ut betydelsen av ett tryckt och ett skrivet budskap”. Där ingår två processer, dels avkodning och dels förståelse av budskapet. I en händelse av att någon av dessa processer saknas så kommer ingen läsning till stånd. De är lika oundgängliga för läsförmågan (Taube, 2007, s. 58).

Taube belyser att det är ett välkänt faktum att det finns en stor grupp elever med läs- och skrivsvårigheter som inte är relaterade till begåvningsbrister. För flertalet elever handlar det troligtvis inte heller om specifika läs - och skrivsvårigheter som kan härröras till någon form av svaghet eller ”defekt”. Taube menar däremot att dessa elever redan i tidigt stadium har hamnat i ”onda cirklar”. Ett förlopp som Taube till en början beskriver att vara en läsning som har upplevts konstig, ointressant eller svår i början. För att sedan övergå i försök av nedbrytande misslyckanden och slutligen tar försvarsmekanismer vid i form av undvikande av läsning och skrivning. Eleverna varken vill eller vågar ta itu med sin situation när den har eskalerat till detta stadium. Taube skriver att det första skolåret kan vara avgörande i betydelse för vilken utveckling som fortsättningsvis ska finnas för eleven. Taube betonar att vi måste komma ihåg den lilla grupp elever som har omfattande svårigheter med att lära sig läsa och skriva. Dessa svårigheter kan varken skyllas på sinnesstörningar, begåvningsbrister eller för lite träning och bristande kunskaper (Taube, 2007. Läsinlärnin och självförtroende, s. 64).

Man brukar uttrycka att de har specifika läs- och skrivsvårigheter eller dyslexi, som förenklat kan förklaras som en ihållande störning av kodningen av skriftspråket. Störningen har sin grund i en svaghet i det fonologiska systemet. (se Taube 2007 s. 65 som hänvisar till Høien och

Lundberg, 2001, s. 21). Fortsättningsvis menar Taube att det har visat sig att gruppen dyslexielever inte kan ringas in för att de gör speciella fel i skrift och läsning. Taube menar att begreppet dyslexi är relativt och att man inom forskningen är någorlunda eniga om att det oftast är fler faktorer som samverkar när en elev har specifika läs- och skrivsvårigheter. Det framgår även att det är många fler pojkar än flickor med specifika läs- och skrivsvårigheter (Taube, 2007, s. 6).

2.3 Att förbereda, förebygga, träna och kompensera

Genom undervisningen i skolan och syftet med denna ska eleverna utveckla kunskaper om och i det svenska språket. De ska genom undervisningen ges möjlighet att utveckla språket för att tänka, lära och kommunicera (LGR 11). Enligt Birgit Druid Glentow, (2006, s. 164) har skolans arbetssätt så sakteliga förändrats och idag arbetar eleverna allt mer med gruppuppgifter och individuella arbeten. Det förutsätter att de kan skriva och läsa på en relativt hög nivå. Att kunna behärska studieteknik med pennan i handen och föra anteckningar, att kunna dra ut det viktigaste ur texter är nödvändigt. Läraren måste ha förberedande samtal med eleverna och läs- och skrivuppgifter för annars blir det problematiskt för eleverna att klara av dem.

Om det genom uppgifter från skolans personal, från en elev, från dennes vårdnadshavare eller på annat sätt har framkommit att eleven behöver särskilda stödåtgärder, skall rektor se till att ett åtgärdsprogram utarbetas. Eleven och dennes vårdnadshavare skall ges möjlighet att delta vid utarbetandet av programmet (Ur Grundskolförordningen).

Skolans verksamhet har sina regleringar genom styrdokument såsom skollag, läroplan, kommunal skolplan och lokal skolplan för varje enskild skola. Det bör i den lokala planen finnas en handlingsplan för hur skolan ska agera när elever med läs- och skrivsvårigheter behöver stöd. Det är skolans skyldighet att hjälpa elever som har svårigheter oavsett vilken (Druid Glentow, 2006, s. 164).

Undervisande lärare kan göra vissa saker för att underlätta för elever som har läs- och skrivsvårigheter. Först och främst visar erfarenheten att en traditionell, lärarledd, välstrukturerad undervisning är bra och gynnar elever som har läs- och skrivsvårigheter. Det finns mycket som man behöver tänka på som lärare med dessa elever i klassen och det finns kompensatoriska åtgärder att ta hjälp av för att kompensera. Vid lektioner kan det handla om att vara generös med tid för inläring, redovisningar med förberedande träning. Att ge muntliga introduktioner och sammanfattningar gör att eleven stimuleras till ett aktivt deltagande i diskussioner med muntlig framställning. Det är också viktigt att alltid läsa upp det som står på

tavlan (Birgit Druid Glentow, 2006. s. 169-170).

Vid studiearbete behöver eleven hjälp med studieteknik, det vill säga att strukturera och planera arbetet. Att kunna föra anteckningar på ett bra sätt, mindmaps eller tankekartor är användbara hjälpmedel för studieteknik. Repetitioner är gynnsamt för överinläring. Vid prov är det viktigt med extra tid igen och det kan läraren vara generös med. Eleven kan låtas redovisa muntligt i största möjliga mån och läraren kan försöka att hitta alternativa redovisningsformer. Det kan även vara möjligt att låta eleven skriva prov enskilt hos någon assistent eller resurslärare för att det skapar en lugnare provsituation (Birgit Druid Glentow, 2006. s. 169-170).

Övriga kompensatoriska åtgärder som tekniska hjälpmedel som finns på marknaden är naturligtvis skolans skyldighet att orientera sig med. Det finns till exempel kassetböcker, talböcker, cd-böcker, Bok & Band, läromedel inspelade på band, cd- och kassetbandspelare, datorer med lämplig programvara och fickminne som anteckningshjälp (Birgit Druid Glentow, 2006. s. 169-170).

Lärare är nyckelpersoner och Glentow anser att specialläraren/specialpedagogen ska utveckla ett förhållningssätt och ligga ett steg före eleven. Genom sin professionella pedagogik ska han/hon förebygga elevmisslyckanden. Tillvägagångssättet är att metodiskt tillrättalägga övningsstoffet för att inte eleverna ska sättas i situationer med exempelvis felstavningar i onödan. Att rätta eller inte rätta elevens stavfel är frågan? Som svar på den frågan är det bättre att stämma i bäcken än i ån. Det vill säga det är bäst att rätta dem, annars finns det risk att felen biter sig fast om de inte åtgärdas i tid. Läraren ska givetvis kunna förklara när han/hon rättar, som till exempel varför rodna stavas med /o/ och inte /å/. Eleverna eller iallafall många av dem accepterar att deras texter blir lite torftiga medan de är mer oroliga över stavfel. Elever med specifika läs- och skrivsvårigheter ska bli medvetna om att det finns fungerande stavningsregler. Dessa elever har stavat på intuition många gånger och har enbart använt en fonologisk strategi. Det är bra att påpeka för eleven att det är möjligt att övervinna systematiken i rättstavning även om det finns en del undantag.

Specialläraren/specialpedagogen är som en ombudsman för eleverna och de ska i samarbete med skolledningen och de lärare som berörs planera åtgärder som underlättar för elever som har läs- och skrivsvårigheter. Det kan röra sig om val av läroböcker, placering i klassrummet, behov av tekniska hjälpmedel och så vidare. Det kan även handla om att förmedla information, den kan vara allmän och beröra skolans alla elever, föräldrar, arbetskamrater och övrig personal. Ibland kan även skolpolitiker behöva ta del av informationen. Det kan ha att göra med

specialpedagogens handledning av kollegor och det kan röra sig om former för samarbete mellan hem och skola. Glentow kommer slutligen till ett förslag om att elever med läs- och skrivsvårigheter skulle kunna bilda små ”sol-grupper”. Uttrycket står för skriv- och lässvårighets-grupper och att de medlemmarna kan peppa varandra.

Specialläraren/specialpedagogen bör inte vara rädda att börja om från början i sitt arbete. Det kan för en del av eleverna vara den bästa åtgärden (Druid Glentow, 2006. s. 172-173).

2.4 Tidiga insatser till elever redan i lägre årskurs

Läs- och skrivsvårigheter växer inte bort vartefter eleverna mognar. Det krävs tidiga kartläggningar och det primära är tidigt insatta åtgärder för att elevens felaktiga strategier inte hinner cementeras. Med tidiga insatser menar man i förskolan och de första åren i skolan. Det är inte en bra strategi att s.k. ”ha is i magen” eller ”att vänta och se” om det blir förändring av sig självt, det är förhållningssätt som har florerat i skolan och som är förkastliga. Glentow hänvisar till en läsforskare vid namn Keith Stanovich som har visat att läsförmågan och klyftorna med den ökar dramatiskt mellan olika elever. Redan under de tidiga skolåren om man inte gör någonting. Det är oförståeligt att en elev i åratal kan få nöta in sina ordbilder som är felaktiga och sina återkommande felstavningar klagar Birgit Druid Glentow, (2006, s. 165).

Det är nödvändigt att en nybörjare för läs- och skrivkunskap utvecklar en välutvecklad språklig medvetenhet för att lyckas med sitt arbete. (Druid Glentow, 2006, s. 165) Fortsättningsvis skriver Glentow (2006, s.166) att barn som ofta och regelbundet har blivit lästa för har lättare för att ta till sig alla texter i skolan då de har fått erfarenheter av det skrivna språket. De har troligtvis även lättare att handskas med skrivandet då det har kännedom om att skriftspråk och talspråk divergerar. Denna situation speglar sig även för vuxna på en annan nivå där vi ibland saknar ett effektivt ordförråd för att kunna kommunicera med myndigheter eller hävda vår mening. Ordlöshet är maktlöshet - med andra ord, språk är makt. Glentow hänvisar till ovan nämnda Keith Stanovich som har gjort vissa beräkningar vad gäller ordförråd. Av normalelevens ordförrådssökning under tiden i skolan sker så mycket som 80 % via skriftspråket - om man då inte läser och skriver drabbar det ordförrådet. (Druid Glentow, 2006. s. 166).

Eleverna i USA har, enligt Glentow, på det dagliga schemat något som heter *show and tell* och som går ut på att de får ta med ett föremål hemifrån som de får berätta om och beskriva inför sina klasskamrater. Det främjar både den muntliga förmågan samtidigt som det stärker ett frimodigt framträdande. Det är ett moment som vi borde ha i Sverige, tycker Glentow. När

elevens egna textproduktion p g a skrivsvårigheter ligger på en alltför låg nivå, kan eventuellt den muntliga förmågan vara bättre. (Druid Glentow, 2006. s. 166). Det är viktigt att eleverna får ta ansvar över sin egen inläring. ”Jag-kan-upplevelser” är inlärningsbefrämjande och därför också viktiga för läs- och skrivinläringen genom att förebygga läs- och skrivsvårigheter. Det ger positiva erfarenheter när eleverna får tilltro till sin egna förmåga. Föräldrarna har en stor betydelse genom att vara barnens första lärare och ett gott samarbete mellan hem och skola är betydelsefullt. Öppenhet, realism och ömsesidig respekt är bra förhållningssätt att plocka fram under samtalen mellan föräldrar, barn och lärare. Ibland kan det vara så att elever behöver mer tid med en uppgift och det måste få vara så utan att det ska vara orättvist. Samma resonemang gäller med olika hjälpmedel som kan underlätta för den elev som har behov av dem. Däremot är det orättvist att sluta skolan efter nio år och inte ha kommit tillräkta med eller fått hjälp med sina läs- och skrivsvårigheter. Glentow ger förslag på vad som kan tas upp i enskilda samtal med föräldrar till barn som har läs- och skrivsvårigheter.

- * Fråga om de har noterat att barnet har det svårt i skolan och isåfall hur det har visat sig.
- * Informera allmänt om aktuella svårigheter och sedan hur de yttrar sig hos just deras barn i skolan.
- * Betona att det är viktigt att sjunga, läsa ramsor med sina barn. Att läsa högt regelbundet för dem och att aktivt jobba med uppgiften att lotsa sina barn i litteraturens värld med besök på bibliotek och boklådor.
- * Man har som förälder också ett ansvar att förhåra vid läxor, läsa högt och berätta. Även att stödja, uppmuntra och berömma är viktigt även vid minsta lilla framsteg (Druid Glentow, 2006. s. 167-168).

Som vägledande princip ska tidig kartläggning med tidigt insatta åtgärder ses som en absolut nödvändighet. Det ska självklart vara en del av skolans princip och även inskrivet i den handlingsplan som finns i skolan (Druid Glentow, 2006. s. 171).

3. Metod

I undersökningen används en kvalitativ metod med semistrukturerad intervju. Informanterna kommer från en skola i Södermanland och samma frågor ställs till alla informanter. Frågorna har öppna svarsmöjligheter. Denna metod ger människor mer lika chans att säga sin åsikt om samma frågor. Flera av informanterna uttryckte just tiden som ett hinder och verkade mer

intresserade då jag föreslog en undersökning med frågor som besvarades via mail. Nackdelen är förstås att det inte ges möjlighet att reflektera tillbaka i samma stund. Samtidigt så har ändå varje informant gjort ett eget val om hur han/hon vill svara och formulera sitt svar. Samtliga lärare har informerats om att det är frivilligt att delta och att det är ok att tacka nej samt att ingen deltagare lämnas ut via namn.

Intervjuerna har genomförts via mail och det finns möjlighet till följdfrågor och återkoppling till det som framkommer. Det ger en öppnare vinkel vid diskussion av den process som pågår i varje klassrum, även om det sker via mail. Intervjuer i verkliga livet är ändå att föredra då det ger bästa resultatet och bästa förutsättningarna att vända ut och in på svar och eventuella kommentarer. Det skapar ett konstruktivt förhållningssätt till området. Jag har intervjuat alla lärare och berörda informanter via mail för att det är svårt att bestämma en tid med dem för att få svar på mina frågor. Den reaktionen fick jag och för att vara tillmötesgående föreslog jag intervju via mail. En kvalitativ undersökningsmetod innebär att jag som undersökare av detta område får ta del av den pedagogiska personalens upplevelser av olika saker och deras syn på verkligheten. Denna undersökning är inte representativ för hela Sverige utan endast för en skola i Södermanland.

3.1. Metodval

Jag valde en kvalitativ hermeneutisk metod dels för att ge informanterna möjlighet till öppna svar, där var och en av dem kunde svara utifrån sin kännedom i och omkring läs- och skrivsvårigheter och specialpedagogiskt arbete på skolan. Det finns fördelar med den kvalitativa samtalsintervjun då den ger möjlighet för alla att svara utifrån ett hermeneutiskt perspektiv. Allt handlar inte om att tolka hur det pedagogiska arbetet ser ut i skolan om man tar denna undersökning som exempel. En samtalsintervjuundersökning kan karaktäriseras som kvalitativ just för att det söker efter kvalitéer och inte kvantitet som mer svarar på hur vanligt något är. Den kvalitativa metoden är också mindre strukturerad vilket betyder att den inte alltid får likvärdiga uppgifter som resultat för samtliga svars personer (Esiasson, Gilljam, Oscarsson, Wägnerud. 2012, sid 230).

3.2 Urval, avgränsningar och representativitet

Urvalet av informanter har gjorts med hänsyn tagen till de olika befattningarna de har, för att få en överblick av deras olika syn och kunskapsbild av området med specialpedagogik inom skolan och i synnerhet svenska som ämne. Svenska språket används oavsett vilket ämne som ska bearbetas, med undantag för matematik varför den grupp lärare är utanför min

undersökning. Avsikten med urvalet är också att hitta en spridd syn av specialpedagogik i skolan, även om undersökningens fokus ligger på det svenska språkets plan så används språket övergripande i alla ämnen för att förmedla eller tillgodogöra sig kunskap. Alla ämnen kräver kommunikation mellan sändare och mottagare och kan eleven inte tillgodogöra sig information genom att skriva anteckningar, läsa instruktioner och på andra sätt genomföra ett konstruktivt deltagande blir inläring ett problem. Ett problem som gör att alltför många faller mellan betygen och saknar gymnasiebehörighet.

3.3 Genomförande

Jag har genomfört min undersökning genom mailkontakt med de olika informanterna. Metodproblem som har funnits är att de flesta lärare är upptagna och har lite tid för att skriva svar. Den första informanten upplevde jag slå ifrån sig frågorna lite och förstod inte vad jag menade med mina frågor. Medan andra inte såg några frågetecken alls med dem. Litteratur angående metod har varit svåråtkomlig och det har tagit tid att få tillgång till den. Det har varit en process att genomföra denna undersökning och som har krävt tid och engagemang. Det har stundvis funnits en del funderingar över vilken effekt det får att man genom en undersökning lyfter detta område till ytan. Jag har då betonat för informanterna att det inte handlar om att hitta fel och brister för att ifrågasätta en skolas specialpedagogiska arbete, utan snarare för att få grepp om och medvetet jobba konstruktivt för att förbättra och fylla igen de eventuella delområden som brister i engagemang och kunskap.

3.4 Etiska hänsyn

Etiska överväganden har funnits i min planering för denna undersökning och ett antagande att området är fritt att utforska. Att publicera sina forskningsresultat är enligt Vetenskapsrådet (2015) en grundläggande del av det vetenskapliga arbetet. Genom att publicera sprider man sina resultat till allmänheten och till det övriga vetenskapssamhället. Andra som har kunskaper på området ges därigenom möjlighet att bekräfta resultat eller peka på eventuella misstag/felaktigheter. Lärosätenas verksamhet skall bedrivas så att hög kvalitet nås i forskningen och det är högskolelagen som stadgar detta. Det är prefekten på institutionen samt högskolans/universitetets rektor som ansvarar för att personalen följer lagar och förordningar med god sed för att undvika och förebygga att det sker avsteg från dessa ordningar. Det är inte heller tillåtet med oredlighet i forskning såsom att fabricera, förfalska, plagiera eller stjäla resultat och vetenskaplig data. Med andra ord är inte fusk tillåtet i någon form (Vetenskapsrådet, 2015) Naturligtvis har jag tagit i beaktande att ingen enskild elev ska utlämnas. Jag har även valt att hålla skolans namn utanför denna undersökning.

4. Resultat

Intervjuerna som har genomförts presenteras enskilda i uppsatsen. Frågorna är öppna så att varje lärare således kan välja sin egen formulering. För att göra det mer läsvänligt presenteras var och ens svar för var fråga efter varandra i resultatredovisningen. Varje lärare har svarat fritt och svaren presenteras således i den ordning som användes vid intervjuerna. Samtliga svar kommer från pedagoger som arbetar på en skola i Södermanland.

4.1 Intervjuer

4.1.1 Vilka strategier och arbetsmetoder tycker du och dina kollegor är lämpliga?

På frågan om vilka strategier och arbetsmetoder lärarna och deras kollegor är lämpliga blev det något varierande svar. Informant 1 svarar att hon inte känner till vad hennes kollegor tycker om olika strategier och arbetsmetoder och hon ställer sig frågande till vad jag menar med lämpliga. Fortsättningsvis svarar hon att specialpedagogen gör många pedagogiska kartläggningar av elever och därefter ska en annan undervisning med hjälpmedel ta vid i klassrummet och det beror helt på vad för form av problematik det finns kring eleven. Hon beskriver det på följande vis:

Här tar vi först upp det i arbetslaget sedan om vi behöver mer stöd så är det att ta upp eleven på EHT/Elevhälsoteam och där med samlad kompetens försöka definiera vad som kan var bästa stödet /behovet för eleven. Hon säger att mentor måste meddela alla berörda parter och även göra en uppföljning för att se hur det går. Ibland måste extern hjälp tas till.

Informant 2 är specialpedagog och har precis som föregående informant inte heller någon uppfattning om vad andra lärare tycker om strategier och arbetsmetoder. Hon lyfter fram att specialpedagogik är en pedagogik som passar alla elever. Enligt skolverkets nya skrifter, så är det lärarens uppgift att arbeta för att stimulera alla elever till inläring och då måste man använda en pedagogik som passar alla, även för de elever som har svårigheter. Hon lyfter fram många egna åsikter om vilka arbetsmetoder som hon föredrar och det avsnittet är långt och har reducerats i undersökningen. Informant 3 är biträdande rektor och hon uppger att hon har avsikten att hålla sig insatt i ämnet, men eftersom det gäller flera delar blir hon lätt splittrad eftersom specialpedagogiken behövs i så många olika varianter, till exempel inom A-grupp, specialpedagogiska verksamheten, FBK, för synskadade och för dem med hörselnedsättning

och dessa behov är de hon ser än så länge. Den arbetsmetod som väljs är beroende på elevgrupp och hon betonar därför att överlämnandet är väldigt viktigt.

Informant 4 är en lärare i samhällsorienterande ämnen och han menar att de nog är ganska överens och eniga om att lärare inte räcker till för och att det inte finns arbetstid för att ge varje elev en individuell studieplanering, så fort det är fråga om särskilt stöd. Han berättar att eleverna som har läs och skrivsvårigheter har dator som hjälpmedel och de har även alla läroböcker inlästa på datorn och kan genom att lyssna tillgodogöra sig fakta och information som annars skulle vara betydligt mer svår att greppa för dem. Informanten berättar att de anpassar planeringen och förenklar den för att alla elever ska nå förståelse och för att den ska matcha de olika förutsättningar som eleverna har. De är tydliga med kriterierna för de olika kunskapsnivåerna för att eleven så snart som möjligt ska kunna nå en individuell och rätt nivå. Han lyfter fram att den bästa specialpedagogiken skulle i dagsläget vara att vara två lärare under lektionerna. Många klasser är väldigt stora, upp emot 25 elever och han anser att det är en mycket problematisk uppgift att räkna till för alla dessa elever och de frågor och funderingar som uppstår under lektionerna. Han beskriver det på följande sätt:

Några behöver mer stöd och hjälp än andra, ibland upplever jag att de inte alltid vill ha den hjälp som de kan få. En elev både visar och uttrycker att hen inte vill ha hjälp med uppgifterna som jag planerar och delar ut. Då är det inte så lätt att kunna hjälpa eleven att nå måluppfyllelse. Det är någonting som vi måste lyfta och försöka komma till rätta med. Vi måste också upptäcka elever med behov av särskilt stöd tidigare. Helst mycket tidigare, redan i lågstadiet för att kunna sätta in rätt resurser så eleverna får hjälp med det som saknas i färdighet.

Med informant 5 flyttas perspektivet något och denna intervju är genomförd med en ungdomskonsulent som finns på skolan. Hans uppdrag är att konsultera och coacha elever som behöver någon extra vuxen att tala med. Han svarar att hans uppdrag, tillika arbetsmetoder och strategier i arbetet på skolan, är att arbeta med bemötande av elever och inkludering av alla elever.

Informant 6 är speciallärare och hon svarar mer konkret på frågan jämförelsevis med informant 1. Hon upplever att många lärare tycker det är svårt att hitta lämpliga strategier och arbetsmetoder för elever i behov av särskilt stöd. Och att många försöker göra anpassningar och då handlar det oftast om att de anpassar själva uppgiften genom att förenkla/förkorta den. Den anpassningen stämmer överens med vad informant 4 beskriver. Ibland gör man anpassningen först vid bedömningen, vilket kan vara förödande för elevens självförtroende. Då får eleven kämpa med samma uppgift som alla andra, ofta med en känsla av misslyckande och läraren

bortser sedan från några kunskapskrav först vid bedömningen. Detta är dock inget som framgår att informant 4 är bekant med i sin undervisning och bedömning. Informant 6 svarar att i takt med att datortätheten har ökat och läroplattformen används mer lägger lärare nu ut mer material som eleverna kan hämta och sedan bearbeta med specialprogram, vilket är ett steg i rätt riktning. Hon tror inte att lärarna har några särskilda metoder som de arbetar efter, i så fall är det om de har tagit till sig och använder arbetsätt från *Synligt lärande*. När en elev har blivit utredd/kartlagd av specialpedagog, logoped eller psykolog finns det alltid pedagogiska rekommendationer utifrån elevens specifika förutsättningar. En del rekommendationer är riktade till läraren i klassrummet, en del är riktade mer till speciallärare/specialpedagog. Hon avslutar med att svara att hon tyvärr tror att dessa inte alltid följs utan glöms bort efter en tid. Detta är något som bara framkommer från informant 6 som är speciallärare på skolan.

4.1.2 Hur motiverar ni era val av strategier och arbetsmetoder?

Informant 1 ställer sig frågande till hur jag menar och vilka val som åsyftas. Informant 2 som är specialpedagog väljer att låta frågan vara obesvarad, i likhet med föregående informant.

Informant 3 svarar att hon har arbetat som lärare under många år och därför har hon underlag för svar även på denna fråga. Speciallärarna hjälper till på flera sätt, direkt mot elev men även mot lärare så att man kan anpassa sin undervisning mer till varje elev. Informant 4 är på samma linje i föregående frågeställning som informant 3 berör här. *”Vi har många gånger haft denna fråga uppe för diskussion, om hur vi ska kunna möta de krav som läraruppgifterna ställer på oss. Det är en omöjlighet att hinna med så mycket specialplanering utöver den obligatoriska undervisningen att tiden är den viktigaste faktorn vad gäller val av insatser”*. Informant 5 anser att relationen till elever är det bärande i lärandet, att se varje barn som en tillgång. Informant 6 delar uppfattning med informant 4 vad gäller tidsbrist och att arbetsbelastningen är de främsta faktorerna som gör att lärare inte hinner arbeta tillräckligt mycket med särskilda anpassningar. Hon fortsätter med att många heller inte har rätt kunskaper och att det är ett argument som många framhåller. Ovanstående faktorer resulterar i att det blir en lättare lösning om eleven ”plockas bort” från undervisningen och får specialundervisning någon annanstans. Informanten avslutar med att hon tror att många gärna skulle vilja ha möjlighet att kunna planera och arbeta på ett sätt så att fler elever hänger med, men då måste läraren ges förutsättningar för det.

4.1.3 Hur tänker skollädaingen angående sitt specialpedagogiska arbete och hur ser de på sitt arbete med uppföljningen?

Informant 1 svarar att ibland måste man se till de resurser vi har och det kan vara både med personal och hjälpmedel. Vi måste se oss som en grupp kring en elev som är delaktiga i att försöka göra det bästa utifrån problemet som finns. Även denna gång låter informant 2 bli att svara och denna fråga förblir obesvarad av henne. Informant 3 svarar att uppföljning ingår i det systematiska kvalitetsarbetet som vi genom skolprojektet fått mer strukturerat och ska använda oss av återkommande varje år. Där kommer uppföljningen automatiskt och risken för att man missar att följa upp minskar (förhoppningsvis). Informant 4 anser att den här frågan är lite svår att greppa som lärare, däremot vet han att skolledningen förlitar sig på att alla gör sitt jobb och fullföljer sitt ansvar. Informant 5 svarar att alla skolledare talar om ekonomi. Det finns en tillit om att alla gör sitt jobb. Uppföljningen blir mer som en bekräftelse på att alla gör det man är överens om, oavsett om det fungerar eller inte. *Jag fortsatte med att säga att du kan svara i jagform om du inte vet vad dina kollegor tycker och jag anar att du har koll på vad skolledningen tycker. Du kan då gärna svara på hur du tycker att deras syn på specialpedagogik och uppföljningen är?* Det är viktigt med specialpedagogik för att garantera kvalitet i utredningar och analyser, men jag är osäker på om man följer anvisningar som specialpedagog rekommenderar. Informant 6 svarar att hon inte vill spekulera i den här frågan. Jag ställde ytterligare en fråga till specialpedagog, speciallärare och ungdomskonsulent:

4.1.4 Vad anser du om behovet av tidigare insatser i lägre årskurser?

Informant 2 anser att tidiga insatser är oerhört viktigt. Om eleven inte får hjälp från början är det lätt att självförtroendet knäcks. Hon hänvisar till Karin Taube som är pedagog, forskare och folkbildare och som menar att många misslyckanden medför att elevens självförtroende tillslut inte klarar mer. Taube skriver att det första skolåret kan vara avgörande i betydelse för vilken utveckling som fortsättningsvis ska finnas för eleven. Fortsättningsvis redogör informant 2 att följderna kan bli att eleven vägrar att göra fler uppgifter för att ha kvar den lilla skärva utav självförtroende som finns. Vi kan ofta uppfatta dessa elever som omotiverade, men det handlar ofta om rädsla att inte duga. Det är bättre att låtsas att man inte vill än att visa att man inte kan. För att eleverna ska slippa hamna i den situationen är det viktigt att de från början möts av pedagoger med förståelse och förmåga till att undervisa utifrån flera olika pedagogiska metoder. Elever med svårigheter behöver motiveras och det är viktigt att fånga deras intresse och ta tillvara deras starka sidor och ge dem en tydlig struktur och strategier för att de ska orka kämpa vidare.

Informant 5 svarar att tidiga insatser bör innebära att det finns 2 lärare i klassrummet. Det är där man lägger grunden till respekt och att ta lärdom som man kan ta med sig hela livet.

Informant 5 fortsätter att berätta följande:

Mycket handlar om att det bör finnas vuxna som har tid att skapa allians med barn och ha tid att lyssna. De senaste undersökningarna visar att 48 % av barn och unga är oroliga för framtiden och att vi vuxna inte finns till för dem. Det måste finnas "ledsagare" eller med andra ord mentorer som leder barnen genom skoltiden. Barn behöver trygghet i skolmiljön för att kunna lära sig något, och vi måste börja där i skolan. Det hjälper inte att höja lärarnas löner, om man inte kan leda sin klass, så lär sig inte små barn varken respekt eller förståelse, för att kunskapen ramlar inte in i huvudet. Vi har lärare med stor kunskap i sina ämnen men som trots det ändå inte lyckas höja elevers betyg. Det finns mycket att önska när det gäller stöd till barn och unga i form av hjälpmedel med mera. Och att alla de drivor av barn med olika diagnoser som inte får den hjälp och det stöd de kan behöva, börjar få det inom kort.

Informant 6 svarar att det absolut finns behov av tidigare insatser och att det är en nödvändighet om vi inte ska fortsätta halka bakåt i internationella mätningar. Idag finns det så bra material som gör att man kan och ska upptäcka barn som har svårigheter, redan på BVC men framför allt i förskolan. TRAS (Tidig Registrering Av Språk) används i förskolorna i vår hemkommun men hon vet inte hur uppföljning sker och vilka insatser som sätts in. I förskoleklasserna och de lägre årskurserna finns bra material som gör att man kan screena barnen och då bli uppmärksam på de som inte riktigt har de förmågor som krävs för att läsningen ska fungera.

Enligt informant 6 är läsningen grundstommen för att alla ämnen ska fungera i skolan och hon har träffat på alltför många elever på högstadiet som berättar att hjälpen mest har bestått av tröstande ord till föräldrarna, "att barnet är lite sent utvecklad och att det kommer så småningom". Hon uppger även följande: "Visst, det kanske det gör men under tiden har de andra eleverna redan fått ett stort försprång i hur stort ordförråd de har och därmed också fått en bättre läsförståelse". Sammanfattningsvis, tycker hon att insatserna ska ligga så tidigt som möjligt. Lärarna måste ha metoder för att kartlägga, men framför allt måste de ha metoder och kunskap och ges möjlighet att arbeta intensivt med eleverna som har svårigheter så att de får möjlighet att hänga med från början.

Diskussion

Lärarens uppdrag är omfattande och många gånger komplext. I första intervjun kan man tolka ett undvikande svar vilket kan betyda att lärarna inte har tid eller annan anledning att samtala och resonera så mycket om specialpedagogik utöver den som förekommer då behov av särskilt

stöd behövs. En reflektion över hur verkligheten ser ut är att det finns för lite resurser i skolan. Den uppfattningen delas av både informant 4 och 5 och det är faktiska svar som de uttrycker även om det är utifrån två olika frågeställningar i min intervju: *Informant 4 lyfter fram att "den bästa specialpedagogiken skulle i dagsläget vara att vara två lärare under lektionerna"* och *informant 5 svarar att "tidiga insatser bör innebära att det finns 2 lärare i klassrummet"*. Informant 4 betonar även att det är en mycket problematisk uppgift att räkna till för alla elever eftersom klasserna är så pass stora med upp mot 25 elever i varje. Det är elevens behov som ska styra och eleven ska inte behöva anpassa sig till om det finns resurser eller inte. En ensam lärare som undervisar i en klass med cirka 25 elever är en mycket stor utmaning som kräver engagemang och målmedvetet arbete. Ändå är det inte tillräckligt alla gånger att läraren är engagerad och målmedveten och det krävs extra resurser i klassrummet. Hur man ska komma tillrätta med de behov av extra resurser som föreligger är en viktig fråga. Karin Taube tar upp problematiken med hur läs- och skrivsvårigheter etableras i tidig ålder (Taube, 2007. Läsinlärning och självförtroende, s. 64) och det speglar de förebyggande åtgärder som Asmervik mfl. belyser, nämligen att tidigare insatser är nödvändiga för att minska riskerna för att läs- och skrivsvårigheter uppstår. (Asmervik, Ogden, Rygvold, 2001, s. 60).

Läs- och skrivsvårigheter växer inte bort vartefter eleverna mognar. Enligt Glentow (s.165) krävs det tidiga kartläggningar och det primära är tidigt insatta åtgärder för att elevens felaktiga strategier inte hinner cementeras. Detta är något som informant 6 konstaterar genom att svara att "vi måste jobba med tydliga kontrollstationer och införa sådana om det inte redan finns så att vi tidigt kan sätta in stöd". Westerberg (Ericson 2001) menar att med rätt insatser så kan de allra flesta, en del säger alla, hjälpas till åtminstone en funktionell läs- och skrivförmåga. Informant 2 uttrycker att specialpedagogik är en pedagogik som passar alla elever. Här finns en tydlig koppling till vad informant 2 anser, nämligen att tydligt jobba med kontrollstationer för att tidigt identifiera behov av stöd och sätta i det där det behövs. Informant 2 lyfter även upp Skolverkets nya skrifter och det är lärarens uppgift att arbeta för att stimulera alla elever till inlärning och då måste man använda en pedagogik som passar alla, även de elever med svårigheter.

Glentow framhåller ett förslag om att elever med läs- och skrivsvårigheter skulle kunna bilda små "sol-grupper". Uttrycket står för skriv- och lässvårighets-grupper och att de medlemmarna kan peppa varandra. Till detta förslag kan man dra en parallell till informant 6 om att tidsbrist och arbetsbelastningen är de främsta faktorerna som gör att lärare inte hinner arbeta tillräckligt mycket med särskilda anpassningar. Hon berättade att många heller inte har rätt kunskaper och

att det är ett argument som många framhäver. Ovanstående faktorer resulterar i att det blir det en lättare lösning om eleven ”plockas bort” från undervisningen och får specialundervisning någon annanstans. Det skulle kunna resultera i arbete med ”sol-grupper” om aktuella lärare anser att det är ett bra förslag. Det kan resultera i större gemenskap mellan eleverna som behöver extra stöd och de skulle kunna peppa varandra.

Ann Ahlberg skriver om professionalism i sin bok Specialpedagogisk forskning (s. 93). Där verkar lärares kunskaper, kontinuerlig fortbildning och samverkan med andra lärare och professionella grupper ha stor betydelse för undervisningskvalitén och i vilken mån elever med funktionshinder deltar i skolans aktiviteter. Brister i sådana avseenden gör att många elevers inkludering hämmas. Enligt Ahlberg, (s. 92), så finns det fler studier som betonar vikten av hur undervisningen organiseras. Det som framhålls är flexibla pedagogiska strategier och anpassning av läromedel. Detta stämmer överens med vad lärarna i intervjuerna svarade. Undervisningen ska vara flexibel och ”Specialpedagogen gör många pedagogiska kartläggningar av elever och därefter ska en annan undervisning med hjälpmedel ta vid i klassrummet”. Detta överensstämmer med svaret från första informanten.

Enligt Asmervik, Ogden, Rygvold, 2001, s 18 så varierar uppfattningarna om hur många i en viss befolkning som inte har tillräckligt med läsfärdigheter när de lämnar ungdomsskolan. Det rör sig om 5-10 procent och upp till ungefär 30 procent och till grund ligger olika beräkningar för läs- och skrivsvårigheter, dyslexi och skrivsvårigheter. Dessa uppgifter hänvisas till Tønnesen, (1996). I en norsk studie, den så kallade Bergenstudien där ca 3000 elever från grundskolan har ingått visade det sig att hela tio procent befann sig i en riskzon för att utveckla läs- och skrivsvårigheter. Mellan fyra till fem procent hade en läsfärdighet som låg under minimikraven på detta ålderssteg. Liknande resultat fick Ingvar Lundberg fram år 1994, att norska lärare menar att drygt var tionde elev som går i årskurs tre vad gäller läsning, stavning och skrivning är i behov av särskilt stöd (Asmervik, Ogden, Rygvold, 2001, s. 18). Alla elever är olika som har läs- och skrivsvårigheter även om det kan verka annorlunda när de läser och visar samma slags fel. Eller när de skriver och stavar. Det krävs systematisk observation för att läraren ska förstå den enskilda elevens specifika problem. I det avseendet åsyftas såväl läs- och skrivsvårigheter som hur de fungerar emotionellt, kunskapsmässigt och socialt. I kartläggningsarbetet bedömer man även möjliga orsaker till en elevs läs- och skrivsvårigheter. Undervisningen av dessa elever ska utgå från en kartläggning av elevernas svagheter (Asmervik, Ogden, Rygvold, 2001, s. 49). Det verkar som att om läs- och skrivsvårigheterna i viss mån kan förebyggas, är det mycket viktigt att tidiga insatser sätts in så tidigt som möjligt

(Asmervik, Ogden, Rygvold, 2001, s. 60). Fortsättningsvis skriver författarna att lärare som har elever med läs- och skrivsvårigheter måste samordna sitt samarbete och sin undervisningsplanering i det avseende som gäller att ställa krav på enskilda elevers behärskning av skriftspråket. Alla lärare bör känna till sina elevers starka och svaga sidor och vad de arbetar med när det gäller skriftspråket. Det finns andra delar som visar hur mycket självständigt arbete de ska genomföra och hur mycket ämnesstoff som ska vara i ljudinspelningar, när eleven kan genomföra muntlig framställning eller komplettera med samtal för att balansera upp de egna insatserna (Asmervik, Ogden, Rygvold, 2001, s. 61).

Slutsatser

Som stöd för mitt syfte använder jag mig av fyra frågeställningar vilka framgår av bilaga 1. *Vilka strategier och arbetsmetoder tycker du och dina kollegor är lämpliga?* Denna fråga får jag ett varierat svar på, informant 1 har inga som helst exempel att lämna till svar för hur kollegorna arbetar. Det framgår ändå att specialpedagogen gör kartläggningar och när de är klara ska en annan undervisning ta form i klassrummet för de som har behov av det. Den slutsatsen man kan dra här är att det finns strategier för att hantera elever med läs- och skrivsvårigheter och som har behov av särskilt stöd. Informant 4 lämnar ett nyanserat och detaljerat svar för hur eleverna möts i klassrummet med olika hjälpmedel för att kunna tillgodogöra sig kunskap trots läs- och skrivsvårigheter. Svaret har ett brett perspektiv med konkreta åtgärder såsom dator som hjälpmedel, inlästa medier som eleven kan lyssna på, anpassad och förenklad planering och att den bästa specialpedagogiken skulle innebära att det finns två lärare i klassrummet varje lektion. Sammanfattningsvis så är det här ett komplett och balanserat svar som har tillfört mycket konkreta exempel till undersökningen. Birgit Druid Glentow ställer sig frågan huruvida det är rätt att rätta eller inte rätta elevens stavfel? Glentow förespråkar en arbetsmetod där man ska tillrättavisa elevers stavfel med motivering att de inte ska kunna bita sig fast i elevens skrivfärdighet. Läraren ska givetvis kunna förklara när han/hon rättar och tala om varför det ska vara på det ena eller andra sättet. Som en kommentar utöver detta är att det ger en möjlighet till formativ bedömning. Eleven får ett tillfälle att förbättra sitt skriftliga resultat.

En före detta ämneslärare som i undersökningen kallas för informant 3 och numera är biträdande rektor svarar distinkt att val av metod och strategier beror på vilken elevgrupp som är i fokus för stöd med läs- och skrivsvårigheter. Avsikten är dock att hålla sig insatt i området. Ämnesläraren i so har en mer detaljerad och nyanserad beskrivning med anpassad och

förenklad planering för att eleverna ska nå måluppfyllelse. Här finns också en åsikt om att den bästa specialpedagogiken skulle vara att vara två lärare till varje klass. Ungdomskonsulenten på skolan svarar att bra metoder är att arbeta med bemötande av elever samt inkludering av alla elever. Sjätte och sista informanten är speciallärare och hon upplever att många lärare tycker att det är svårt att hitta lämpliga strategier och arbetsmetoder för elever som är i behov av särskilt stöd. De försöker anpassa och förenkla uppgiften och i en del fall görs detta först vid bedömningen vilket kan vara förödande för elevens självförtroende.

Den frågeställning som lyder *"hur motiverar de sina val"* lämnade inte så många konkreta svar. Informant 4 uttrycker att *"det är en omöjlighet att hinna med så mycket specialplanering utöver den obligatoriska undervisningen att tiden är den viktigaste faktorn vad gäller val av insatser"*.

Det svaret leder till det faktum att det måste finnas strategier och handlingsplaner att tillämpa för att vara effektiv och ge eleverna stöd både snabbt, effektivt och på ett bra sätt.

Hur tänker skolledningen och hur ser de på sitt arbete med uppföljningen? Informant 1 tycker att frågan är svår att förstå och informant 3 svarar att uppföljning ingår i det systematiska kvalitetsarbetet som vi genom skolprojektet fått mer strukturerat och ska använda oss av återkommande varje år. En slutsats kan vara att frågan är bäst avsedd för ledningen att svara på även om det systematiska kvalitetsarbetet och skolprojektet är kända pågående processer i kommunen. Genom att intervjua pedagogisk personal på en skola kan förhoppningsvis ett resultat nås som ger överblick av hur verkligheten ser ut.

Vad anser du om behovet av tidigare insatser i lägre årskurser? Informant 2 som arbetar som specialpedagog anser att tidiga insatser är oerhört viktiga. Det kan annars leda till att självförtroendet knäcks om eleven får vänta på insatserna som hen så väl behöver. Hon hänvisar till Karin Taube som är pedagog, forskare och folkbildare och som menar att många misslyckanden medför att elevens självförtroende tillslut inte klarar mer. Taube skriver att det första skolåret kan vara avgörande i betydelse för vilken utveckling som fortsättningsvis ska finnas för eleven. För flertalet elever handlar det troligtvis inte heller om specifika läs- och skrivsvårigheter som kan härröras till någon form av svaghet eller "defekt". Taube menar däremot att dessa elever redan i tidigt stadium har hamnat i "onda cirklar". Fortsättningsvis berättar informant 1 att följderna kan bli att eleven vägrar att göra fler uppgifter för att ha kvar den lilla skärva utav självförtroende som finns. Dessa elever kan uppfattas som omotiverade, men det handlar ofta om rädsla att inte duga. Det är bättre att låtsas att man inte vill än att visa

att man inte kan. Enligt informant 6 är läsningen grundstommen för att alla ämnen ska fungera i skolan. Tidiga insatser anser hon vara en nödvändighet för att vi ska kunna undvika att fortsättningsvis halka bakåt i internationella mätningar. Den internationella undersökningen PISA från 2009 visar att svenska elevers kunskaper i läsförståelse har försämrats under det senaste decenniet, PISA mäter kunskaper hos femtonåringar i OECD-länderna. Det drabbar som allra mest redan svaga läsare och var femte elev når inte upp till en ”grundläggande nivå” i läsning.

Undervisande lärare bör hjälpa elever med extra resurser som motsvarar de som presenteras i undersökningen. Det förekommer att eleverna får rätt stöd och tillräckligt med stöd för att nå måluppfyllelse. Orsakerna till att extra stöd uteblir är bland annat brist på tid eftersom det krävs mycket administration utöver undervisningen, det beror ibland på okunskap eller brist på intresse.

Specialpedagogik är en viktig del av arbetet i skolan och visst behövs det fler speciallärare och mer pedagogisk personal i skolan. Mer explicit skulle jag vilja påstå att varje lärare behöver mer av den egenskapen och förmågan. Vi måste kunna lyfta de elever som har kört fast på ett eller annat sätt och det är tids- och personalkrävande. Vi måste även arbeta konstruktivt och vara snabba med att lotsa eleven vidare med sina läs- och skrivsvårigheter för att minimera den tid i skolan som *inte* ger eleven största möjliga utbyte kunskapsmässigt.

Det skulle vara intressant att fortsätta med vidare studier i en undersökning utifrån det faktum att av de barn som har föräldrar med låg utbildning får 42 procent inte godkända betyg. Bland de barn som har föräldrar med hög utbildning är det endast 5 procent som inte får godkända betyg. Dessa resultat har som tidigare skrivits framkommit vid en undersökning som SVT har genomfört.

Källförteckning

Ahlberg, Ann. (2009). *Specialpedagogisk forskning - En mångfacetterad utmaning*. Lund: Studentlitteratur.

Asmervik, S. Ogden, T. Rygvold, A-L. (2001). *Barn med behov av särskilt stöd*. Lund: Studentlitteratur

Ekström, Anna. *8sidor - Många elever slutade nian utan godkänt*. 2014-09-8.
<http://8sidor.se/inrikes/2014/09/manga-elever-slutade-nian-utan-godkant/>. 20150517.

Glentow Druid, B. (2006). *Förebygg och åtgärda läs- och skrivsvårigheter*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm.

Johansson, Charlotte. *Skolinspektionen - Framgång i undervisningen*.(2010)
<http://www.skolinspektionen.se/Documents/Om-oss/sammanfattning-forskningsoversikten.pdf>.
20150415.

Skolverket. *Vad är Skolverket?* Senast granskad: 2009-08-27. <http://www.skolverket.se/om-skolverket/andra-sprak-och-lattlast/2.1237/vad-ar-skolverket-lattlast-1.108132>. Läst:20150917.

Skolverket. *Kursplan svenska*. <http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/grundskola/laroplan>. Läst: 20150517.

Skolverket - *Varför blir svenska elever allt sämre på läsförståelse?* Senast granskad: 2011-10-03. www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/amnen-omraden/spraklig-kompetens/tema-las-och-skrivinlarning/varfor-blir-svenska-elever-allt-samre-pa-lasforstaelse-1.157445.
Läst:20150517.

Skolverket. (2011) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 LGR 11*.http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/grundskola/laroplan#anchor_3. 20150521.

Takala, Marjatta. *Skolverket - I Finland ges mycket stöd tidigt, ”genast” och till många*. Senast granskad: 2015-02-04. <http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/amnen-omraden/specialpedagogik/undervisning/i-finland-ges-mycket-stod-tidigt-genast-och-till-manga-1.230230> Läst: 20150517.

Taube, Karin. (2007). *Läsinlärning och självförtroende. Psykologiska teorier, empiriska undersökningar och pedagogiska konsekvenser*. Norstedts förlagsgrupp AB.

Vetenskapsrådet (2014) *Codex - regler och riktlinjer för forskning*. Senast uppdaterad: 2015-10-02. codex.vr.se/etik6.shtml. Läst: 20151008.